

KLAUS-RICHARD BÖHME: *Bremisch-Verdische Staatsfinanzen 1645-1676. Die schwedische Krone als deutsche Landesherrin. Studia Historica Upsaliensia XXVI.* Scandinavian University Books, Uppsala 1967. Svenska Bokförlaget/Norstedts. 599 s. 94 sv. kr.

Da Carl Christiansen skrev sit store værk: *Bidrag til Dansk Statshusholdnings Historie*, var alt hvad han anvendte til belysning af spørgsmålet om påvirkning fra tysk side Veit Ludwig von Seckendorf's *Teutcher Fürsten Stat* fra 1656. Vel drog Knud Fabricius senere i sit afsnit i værket *Den danske Centraladministration* (1921) i højere grad nytte af tysk litteratur, men det var naturligvis ikke muligt i dette lejlighedsskrift at komme til bunds i problemerne – så meget mindre som ordningen i Rigsarkivet af Rentekammerarkivet indtil 1660 er foretaget uden forudgående administrationshistoriske undersøgelser. K.-R. Böhmes arbejde om svensk-tyske relationer på det statsfinansielle område i 17. århundrede fortjener altså opmærksomhed fra dansk side. Excuser er fremkommet i *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte* 90, 1965, og i *Scandia* 33, 1967. Den meget grundige, for grundige fremstilling giver i øvrigt ikke så lidt mere end titlen strengt taget stiller i udsigt i retning af almindelig administrations- og politisk historie, hvorimod afgrænsningen til den økonomiske historie forekommer meget skarp.

Da svenskerne efter det danske nederlag rykkede ind i Bremen, var problemet at sørge for civil og især militær forvaltning, således at befolkningen mest muligt kunne skånes og erhvervslivet fortsætte. Erfaringerne fra den svenske arméforvaltning i Tyskland kom her i anvendelse; en pengeøkonomi søgtes opretholdt i videst muligt omfang. Fra fyrstebisperne, den sidste var hertug Frederik af Danmark, arvedes en monarkisk politik overfor de skattebevilgende, skattefri stænder. Hertil kom efter den svenske erobring de konfliktmuligheder, som samarbejdet mellem Stockholmregeringen og regeringsmyndighederne i Stade bød, især så længe guvernøren var generalen og magnaten Hans Christopher von Königsmarck. Bogen giver en meget grundig redegørelse for finansstyrets udvikling under disse vilkår, der yderligere kompliceredes ved de hensyn, der måtte tages til donatarierne. Først 1651-52 fik centraladministrationen en mere permanent karakter. På tysk vis fik man en kammer- og kabinetsregering, idet den tidligere hemmelige rådgiverkreds nu kollegialiseredes. Kancelliet, der hidtil havde været det centrale regeringsorgan, fik en mere underordnet stilling som justitskollegium, og endelig indrettedes et konsistorium. Ganske vist var dette sidstes oprettelse fastslået i en landdagsreces året forinden, men i det hele var regeringsordningen af 20. juli 1652 udarbejdet uden stændernes medvirken. Også i enkelte konkrete spørgsmål blev stænderne forbigået, således ved indførelsen af en trælasttold og en forhøjelse af accisen. I løbet af 1650erne voxede de svenske krav om kontributioner, og samtidigt kom det til en krise i forholdet til staden Bremen, hvis rigsumiddelbare stilling kejseren havde anerkendt som en særlig opmærksomhed overfor svenskerne, netop som disse var i begreb med at overtage byen efter hertug Frederiks forjagelse. Trods de vanskelige forhold især efter krigserklæringen fra Danmark 1657 indgik kontributionerne i forbavsende grad præcist, 1660 endog 91 % af skatterne. Medens hertug Frederik

måtte have tilskud hjemmefra, ydede Bremen-Verden nu et betragteligt bidrag til den svenske krigsfinansiering.

Hertugdømmerne lod sig imidlertid ikke uden videre regere hverken fra Stockholm eller fra Karl Gustavs hovedkvarter, og bedre end de protesterende stænder varetog i virkeligheden, som forf. påviser, lokalregeringen i Stade skatteborgernes interesse.

Medens første halvdel af den periode værket omfatter rummer adskillig dramatik, må sidste halvdel nødvendigvis forekomme noget mattere. Den svenske formynderregering havde hverken evne eller vilje til at fortsætte i Karl Gustavs spor, og dens finansielle program med hærindskrænkning og gældssanering kunne ikke vække uvilje i Bremen-Verden. Skatterne, over hvilke klagerne fra befolkningen og lokalregeringen synes at have været overdrevne, indgik fortsat præcist, og skatteevnen er næppe blevet udnyttet fuldt ud. Det er betegnende, at medens den militære execution for alvor kom i brug i Danmark på denne tid (via den kongelige del af hertugdømmerne) kunne man i Bremen-Verden lade den hvile. Det påpeges også, at Stockholmregeringen tilsyneladende veg tilbage for en forhøjelse af den ordinære kontribution. Pengeøkonomien fastholdtes fortsat, og ydelserne til den svenske hær var stadig betragtelige, idet dog gælden øgedes under kriserne i slutningen af 1660erne og begyndelsen af 1670erne. Imidlertid respekteredes efter 1663 stændernes bevillingsret, og forf. konkluderer, at hertugdømmerne i tiden 1663-1675 er at regne blandt de stænderstyrede tyske lande.

K.-R. Böhmes store og indholdsrige, men noget uoverskuelige og ikke helt let tilgængelige værk er selvfølgelig af størst interesse for bremisk og svensk specialhistorie, men også den der i almindelighed beskæftiger sig med denne periode kan have nytte af bogen. Ganske vist må der på grund af Bremen-Verdens særlige stilling som svensk lydland udvises stor forsigtighed ved sammenligninger med tilstande andetsteds. Men der kan fremhæves værdifulde enkeltheder som betænkningerne om forholdet mellem beskatningsformerne og bøndernes kreaturhold (s. 126) eller det bidrag til ønehandelens historie, der leveres på grundlag af svensk materiale (s. 44), hvorved visse af H. Wieses samtidigt givne oplysninger bliver diskutabile (H. Wiese und J. Böls: Rinderhandel und Rinderhaltung vom 15. bis zum 19. Jahrhundert. Quellen und Forschungen zur Agrargeschichte, Bd. XIV, Stuttgart 1966, s. 122). Meget interessant er også fra et almindeligt synspunkt skildringen af forholdet mellem Karl Gustav og Königsmarck, den suspecte men uundværlige, svingende fra kongelig vrede over at embedsmænd aflagde ed til ham til en mere forsonlig holdning, da det viste sig ønskeligt at optage lån.

JOHAN JØRGENSEN

ALF ERLANDSSON: Skånska Generalguvernementet 1658-1693 och dess arkiv. Förvaltnings- och arkivhistoriska undersökningar. Bibliotheca Historica Lundensis XVIII. Lund, Gleerup, 1967. 290 s. 30 sv. kr.

Den efterhånden meget omfattende litteratur om Skåne i 17. århundrede har med arkivar ved landsarkivet i Lund Alf Erlandssons disputats fået en værdis-